

■ مقایسه فهرست‌های پیوسته دانشگاهی ایران و انگلستان

عباس دولانی | محمدرضا فرهادپور

■ چکیده

مقاله حاضر با هدف بررسی برخی از امکانات فهرست‌های پیوسته همگانی در محیط وب صورت گرفت. بدین منظور، فهرست ۲۰ کتابخانه دانشگاهی کشور انگلستان و همچنین ۱۴ فهرست همگانی دانشگاهی داخل کشور با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. سپس، فهرست‌های مذکور به‌طور جداگانه توسط سیاهه‌بازی، که با مطالعه مقدماتی فهرست‌های پیوسته کشورهای مختلف و همچنین تطبیق آن با سایر پژوهش‌های انجام شده قبلی تهیه شده بود، مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج به‌دست آمده از داده‌های آماری نشان دادند، که فهرست‌های پیوسته دانشگاهی کشور انگلستان از نظر کمی و کیفی در طراحی و میزان گنجاندن امکانات لازم در یک فهرست پیوسته، به‌مراتب بهتر از فهرست‌های پیوسته داخلی عمل کرده‌اند. بدین ترتیب که، فهرست‌های داخلی ۵۶/۵ درصد و فهرست‌های پیوسته دانشگاهی انگلستان ۷۲/۴۶ درصد از استانداردهای ارائه شده در سیاهه‌بازی را رعایت کرده بودند.

■ کلیدواژه‌ها

فهرست‌های پیوسته؛ شبکه جهانی وب؛ شاخص‌های استاندارد؛ فهرست‌های ماشین‌خوان؛ پیوندهای فرامتنی

مقایسه فهرست‌های پیوسته دانشگاه ایران و انگلستان

عباس دولانی^۱ | محمدرضا فرهادپور^۲

دریافت: ۱۳۸۸/۲/۲۲ پذیرش: ۱۳۸۸/۶/۱۷

مقدمه

ورود فناوری‌های چندرسانه‌ای^۳ به شبکه جهانی وب و به تبع آن، به بازار اطلاعات و ارائه فرمت‌های چندگانه از اطلاعات باعث ایجاد تحول در مفهوم فهرست‌های پیوسته همگانی شده است. از سوی دیگر، همگام با این تغییرات، انتظارات کاربران از نحوه دسترسی و مشاهده اطلاعات به طرز چشمگیری افزایش یافته است. استفاده از پیوندهای فرامتنی^۴، به کارگیری جلوه‌های گرافیکی برای استفاده مؤثر و جذابیت فهرست، دسترسی به اطلاعات چندرسانه‌ای و امکانات جانبی آنها، امکان ارسال نتایج جست‌وجو (به صورت فراداده^۵) از طریق پست الکترونیکی، امکان نمایش و ذخیره‌سازی نتایج جست‌وجوی کتابشناختی در قالب‌های مختلف و دلخواه، امکان امانت و رزرو مدارک و اطلاعات جست‌وجو شده، پشتیبانی و نمایش فرمت‌های فهرستنویسی ماشینی خوان، دسترسی به فهرست‌های پیوسته دیگر و امکان استفاده از سیستم امانت بین کتابخانه‌ای، قابلیت مرتب‌سازی^۶ نتایج جست‌وجو بر اساس موارد دلخواه، قابلیت چاپ اطلاعات، امکان اعمال راهبردهای جست‌وجوی ترکیبی بر روی نتایج جست‌وجو، و موارد دیگر، جزء توانایی‌های فهرست‌های پیوسته در محیط رقابتی است.

در این مقاله، سعی شده است با توجه به قابلیت‌های فناوری‌های چندرسانه‌ای و خصوصیات محیط وب، فهرست‌های پیوسته دانشگاه‌های داخل کشور با فهرست‌های

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارومیه
a.doulani@gmail.com
۲. دانشجوی دکتری علوم کتابداری
و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد علوم و تحقیقات تهران

3. Multi-media

4. Hyperlink

5. Metadata

6. Sorting

همتایان خود در کشور انگلستان براساس شاخص‌های استاندارد مورد بررسی و مقایسه‌ی ضمنی قرار گیرد. در پایان، با توجه به ظهور و کاربرد فناوری‌های جدید که در طراحی و راه‌اندازی فهرست‌های پیوسته کاربرد دارند، راهکارهایی برای ارتقا و بهبود آنها جهت جست‌وجوی بهتر ابر داده‌ها، به‌عنوان درگاه دسترسی مناسب به مدارک، ارائه می‌شود.

بیان مسئله

بی‌شک، برای غلبه بر بازار آشفته اطلاعات در عصر انفجار اطلاعات و اجتناب از درگیر شدن با مسائلی چون آلودگی اطلاعات^۷ و موانعی از این دست، دسترسی و به‌کار بردن ابزارهای کنترل اطلاعات می‌تواند نقش محوری داشته باشد. امروزه، به‌کارگیری ابزارهای قدرتمند جست‌وجوی اطلاعات (موتورهای کاوش، راهنماهای موضوعی، و ابزارهای فرا جست‌وجو) نمی‌توانند به‌تنهایی گره مشکلات جامعه نیازمند به اطلاعات را برآورده سازند. مگر آنکه، با توجه به خصوصیات ویژه اطلاعات (پویایی)، با آن هماهنگ شوند. اطلاعات، بی‌امان، در هر نقطه از این کره جغرافیایی در حال تولید و جریان است و برای دسترسی بهینه به اطلاعات، استفاده از ابزارهایی چون فهرست‌های پیوسته، که بتوانند مشکلات جست‌وجو و بُعد مسافت را از بین ببرند امری اجتناب‌ناپذیر است. چنین ضرورتی را در پژوهش نعیم‌آبادی به‌عنوان یکی از راهکارهای مختلف موجود، می‌توان مشاهده نمود که براساس نتایج حاصل پیوند وب‌سایت کتابدار به فهرست‌های پیوسته (جهت اخذ راهنمایی، پرس‌وجو، و جایابی منابع) در کتابخانه‌ها یکی از نیازهای واقعی کاربران بوده است. البته این درحالی است که ایران در طراحی و راه‌اندازی چنین ابزارهایی کند عمل کرده است (نعیم‌آبادی، ۱۳۸۱). پرینسن^۸ (۱۳۸۳) نیز چنین ضرورتی را با ذکر این نکته اعلام می‌کند که برای معرفی کتابخانه و دسترسی به منابع و خدمات آن (مانند دسترسی به فهرست‌های پیوسته) باید نسبت به طراحی وب‌سایت مستقل برای کتابخانه همراه با امکان پیوند به فهرست و منابع کتابخانه اقدام کرد. در ادامه، یولا به نقل از رادوسویچ^۹ بیان می‌دارد با توجه به اینکه در هنگام جست‌وجوی اطلاعات مفید؛ اطلاعات بیشتر سایت‌ها که با نیت تجاری و انتفاعی ایجاد شده‌اند قابل اعتماد نیستند، معرفی منابع و اطلاعات از طریق سایت‌های معتبر و قابل اعتماد بسیار مؤثر خواهد بود (پرینسن، ۱۳۸۳). از منظر دیگر، موضوع پیوند فهرست‌های کتابخانه‌ای با وب‌سایت‌های دیگر، از نظر عباسی به‌عنوان چالشی برای فهرست‌های پیوسته تلقی می‌شود؛ زیرا مسئله مطرح در کتابخانه‌ها تمایل به فراهم کردن شیوه دسترسی یک مرحله‌ای^{۱۰} برای کاربران، از طریق دسترسی موضوعی به اطلاعات در شکل‌ها و قالب‌های مختلف از طریق فهرست کتابخانه است.

7. Information pollution
8. Prinsen
9. Radosovich
10. One-stop-shopping

به دلایل زیادی از جمله موارد زیر، کتابخانه‌ها نشانی‌های اینترنتی رایگان را به فهرست خود اضافه می‌کنند: علاقه کاربران به استفاده از منابع الکترونیکی، و دسترسی به برخی منابع فقط به شکل الکترونیکی. با توجه به کاهش بودجه کتابخانه‌ها، نیاز به فراهم کردن منابع رایگان و کم هزینه اهمیت می‌یابد. به همین دلایل، نشانی بسیاری از منابع اینترنتی نظیر مجله‌های الکترونیکی رایگان، نشانی روزنامه‌ها، وبسایت‌های سازمان‌ها و انجمن‌ها به فهرست کتابخانه اضافه می‌شود (عباسی، ۱۳۸۵). به‌طور کلی، فهرست‌های پیوسته در اواسط دهه ۱۹۷۰ ظهور کردند. در آغاز این دهه بود که کتابخانه‌ها به‌طور قابل توجهی شروع به حرکت از فهرست‌های کارت (برگه‌دان) به سمت فهرست‌های خودکار کردند (زوارقی، ۱۳۸۶).

تعاریف چندی درباره مفهوم فهرست همگانی ارائه شده است. برای نمونه، *دایرةالمعارف بین‌المللی علوم اطلاع‌رسانی و کتابداری*^{۱۱}، فهرست پیوسته همگانی را اینگونه تعریف کرده است: «پایگاه اطلاعاتی از رکوردهای کتابشناختی، اغلب متعلق به مجموعه کتابخانه‌ای خاص که امکان جست‌وجو از طریق عنوان، موضوع، و مؤلف در آن توسط پایانه‌های عمومی وجود داشته باشد». همچنین، در فرهنگ تخصصی انجمن کتابداران آمریکا^{۱۲} فهرست همگانی را پایگاه اطلاعاتی کتابشناختی کامپیوتری انسانی قابل دسترس از طریق پایانه‌ها تعریف می‌کند، که در آن استفاده‌کننده می‌تواند بدون کمک واسط انسانی نظیر کارمندان متخصص کتابخانه، به‌طور مستقیم و مؤثر به جست‌وجو و بازیابی رکوردهای کتابشناختی بپردازد. از نظر کوشا تعاریف فوق، با توجه به اینکه مفاهیم فهرست‌های پیوسته و کتابخانه‌ای دیجیتالی، همواره در حال تغییر و تحول هستند، نمی‌توانند تمامی ویژگی‌ها و امکانات امروزی فهرست‌های پیوسته در محیط وب را توصیف کنند. به تعبیر دیگر، مفهوم فهرست‌های پیوسته همگانی از ارائه و نمایش نمونه الکترونیکی فهرست‌برگه همراه با امکانات اضافی دیگر (نظیر جست‌وجوی ساده و پیشرفته) به شبکه مفهومی و فرایوندی از رکوردهای کتابشناختی و منابع اطلاعاتی تمام‌متن و چندرسانه‌ای در محیطی کاربرپسند و گرافیکی متحول شده است (کوشا، ۱۳۷۹). بی‌شک، با توجه به انتظاراتی که امروزه از فهرست‌های پیوسته همگانی می‌رود، ایجاد قابلیت‌های فوق از سوی طراحان باید مد نظر قرار بگیرد. چنانچه فتاحی در تحقیق خود در بررسی و ارزیابی کیفیت نمایش اطلاعات در فهرست‌های رایانه‌ای داخل کشور توجه طراحان نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای را بیشتر بر توسعه قابلیت‌ها و توانمندی‌های ذخیره، جست‌وجو، و بازیابی اطلاعات معطوف می‌داند، که این امر باعث غفلت طراحان در افزایش کیفیت نمایش داده‌ها شده است (فتاحی، ۱۳۷۹).

با توجه به تعاریف فوق چنین استنباط می‌شود که برای افزایش میزان دسترسی

11. International Encyclopedia of Information and Library Science
12. ALA Glossary of Library and Information science

کاربر به اطلاعات مناسب و بدون حضور عوامل مداخله‌ای مانند بُعد مسافت، زمان، و نظیر آن رعایت اصولی لازم و ضروری است. به تعبیر دیگر، نپرداختن به چنین مشکلاتی برای واسطه‌های اطلاعاتی مانند کتابداران می‌تواند پیامدهایی چون عدم کارایی سیستم و تلاش اطلاعاتی آنها را در پی داشته باشد، لذا شناسایی و استفاده از استانداردهای مطلوب جهت طراحی چنین درگاه‌هایی که به مرور زمان و از طریق نیازسنجی کاربران نهایی در قالب پژوهش‌های مختلف (مانند موارد ذکر شده در سطور فوق و پیشینه تحقیق) حاصل شده‌اند، می‌تواند با ارائه‌ی درستی و مناسب از اطلاعات، کاربر و واسطه‌های اطلاعاتی (کتابداران) را در امر تبادل اطلاعات به سرمنزل مقصود برساند.

اهداف و اهمیت پژوهش

هدف از پژوهش حاضر بررسی و ارزیابی نحوه طراحی و نمایش فهرست‌های پیوسته همگانی کتابخانه‌های دانشگاهی کشور از لحاظ شاخص‌های استاندارد، در مقایسه با همتایان خود در کشور انگلستان می‌باشد. این امر، بر میزان دسترسی و قابل فهم بودن اطلاعات بازیابی شده و استفاده از آنها از سوی کاربر تأثیرگذار خواهد بود. همچنین، نمود کاستی‌ها و نقص‌های داخلی، با توجه به میزان رعایت شاخص‌های استاندارد طراحی فهرست‌های پیوسته ذکر شده و ارائه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت آنها، از دیگر اهداف پژوهش می‌باشد. در ایران، طراحی چنین ابزارهایی مراحل اولیه خود را می‌گذراند و به همین دلیل، طراحان نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای پیوسته نیازمند اطلاعات بیشتر و ملموس‌تری در این زمینه می‌باشند. از این رو، لازم است توجه آنها را به مسائل و استانداردهای طراحی و میزان رعایت استانداردها در نمونه‌های خارجی معطوف نمود. در این صورت، می‌توان فهرست‌هایی مطلوب‌تر و کاربرپسندتر در دسترس کاربران قرار داد.

پیشینه پژوهش

تحقیقات چندی در مورد فهرست‌های پیوسته همگانی و فهرست‌های غیر پیوسته و نحوه استانداردسازی آنها جهت استفاده بهینه کاربران صورت پذیرفته است که به نمونه‌هایی از آنها اشاره می‌گردد.

کوشا (۱۳۷۹) در تحقیقی با عنوان «فهرست‌های همگانی و شبکه جهانی وب: بررسی امکانات فهرست پیوسته کتابخانه ملی در محیط وب»، به بررسی فهرست‌های پیوسته ۲۰ کتابخانه ملی پرداخت و آنها را با سیاهه‌ای که متشکل از قابلیت‌های بایسته فهرست‌های پیوسته جهانی وب بود، مورد بررسی قرار داد. از سوی دیگر، فهرست‌های پیوسته سه

کتابخانه داخلی (کتابخانه ملی، دانشگاه صنعتی شریف، و پژوهشگاه صنعت نفت) را نیز مورد بررسی قرار داد. در پایان، مشخص شد که بین قابلیت های فهرست های داخلی و فهرست های پیوسته خارجی فاصله عمیقی وجود دارد و تأکید فهرست های خارجی بر استفاده از پیوندهای فرامتنی، جلوه های گرافیکی، نمایش فرمت مارک، و ارائه اطلاعات کتابشناختی در قالب های گوناگون در زمره عمده ترین تفاوت ها بودند.

در تحقیقی دیگر که فتاحی و پریخ (۱۳۷۹) با عنوان «بررسی و ارزیابی کیفیت نمایش اطلاعات در فهرست های رایانه ای داخلی و ارائه رهنمودهایی برای بهبود آن» انجام دادند، سه نرم افزار پارس آذرخش، کاوش، و نوسا توسط سیاهه و ارسی استاندارد می نمودند. قرار گرفتن در پایان مشخص شد که میزان رعایت اصول و استانداردهای طراحی در مورد نحوه نمایش مطلوب اطلاعات براساس استاندارد، تنها ۴۵ درصد رعایت شده است. همچنین، مشخص شد که ارائه اطلاعات کتابشناختی تنها ۴۱ درصد رضایت کاربران را در فهم بهتر اطلاعات و تشخیص مناسب بودن آنها در پی داشته است. و در کل، بررسی سه نرم افزار کتابداری مذکور نشان داد، تنها نیمی از استانداردهای مربوط به گنجاندن امکانات کمکی و راهنما برای کاربران رعایت شده است.

در تحقیقی دیگر، ارسطوپور (۱۳۸۶) به بررسی قابلیت های نرم افزار کوها^{۱۳} پرداخت و مزایا و معایب پیاده سازی نرم افزار مورد نظر را در برخی از دانشگاه ها مورد بررسی قرار داد. او با مقایسه امکانات و قابلیت های نرم افزار کوها با استانداردهای موجود نتیجه گرفت که قابلیت های ارتباطی نرم افزار با وب و استفاده بی نظیر آن از پیوندهای فرامتنی نقطه قوت این نرم افزار می باشد، که می تواند کیفیت کار اطلاع یابی را تا حد زیادی افزایش دهد. از سوی دیگر، در این تحقیق بر استاندارد سازی نرم افزارهای کتابخانه ای با توجه به نیازهای کتابخانه های داخل کشور از جمله هزینه های پیاده سازی آنها تأکید شده است.

در تحقیق دیگری که چری^{۱۴} (۱۹۹۸) انجام داد، مشخص شد که سه فهرست تحت وب مورد بررسی ایشان، برای نمایش اطلاعات کتابشناختی از استانداردها و معیارهای مورد نظر در آن تحقیق به نحو مطلوبی بهره نبرده اند و، در حقیقت، تشخیص مرزهای بین اطلاعات مختلف ارائه شده در نتایج جست و جو به سادگی صورت نمی گیرد.

در تحقیقی دیگر که تیلور^{۱۵} (۲۰۰۲) انجام داد، مشخص شد که ارائه اطلاعات کتابشناختی در قالب های گوناگون مانند نمایش ساده فهرست برگه، نمایش برچسب دار، و نمایش با برچسب های مارک باعث استفاده بهینه از فهرست توسط کاربر می گردد. البته در این تحقیق، کتابداران، با توجه به نیازشان به قالب های استاندارد مانند مارک، به عنوان کاربر نهایی تلقی شده اند.

13. KOHA
14. Cherry
15. Tylor

در تحقیق جیاکانس^{۱۶} (۲۰۰۷)، که بر روی فهرست‌های پیوسته دانشگاه‌های هند انجام داد، مشخص شد از نظر کاربران، ایجاد یک فهرستگان در افزایش میزان استفاده از فهرست و همچنین رغبت کاربران در استفاده از خدماتی چون امانت بین کتابخانه‌ای بسیار مؤثر می‌باشد. این در حالی است که ارائه فهرست‌های مختلف از طریق وب‌سایت یک کتابخانه، به صورت جداگانه، بر میزان استفاده از فهرست‌ها و خدمات جانبی تأثیر منفی می‌گذارد. او در پایان نتیجه گرفت استانداردسازی طراحی فهرست‌های پیوسته باید براساس رفتار اطلاع‌یابی کاربران فهرست‌ها صورت پذیرد.

بولین^{۱۷} (۲۰۰۰) روش‌های مختلف نمایش شبکه معنایی را در صفحه نمایش بررسی کرد. نمایش سلسله‌مراتبی همراه با شبکه‌ای از پیوندهای مختلف موضوع تحقیق او بود. نتایج نشان دادند، با ایجاد پیوندهای فرامتنی بین فهرست پیوسته و ابزارهای کمکی جست‌وجو مانند سرعنوان‌های موضوعی می‌توان کیفیت جست‌وجو را تا حد قابل توجهی افزایش داد. برای مثال، با انتخاب یک سرعنوان موضوعی، می‌توان درخواست جست‌وجو را، به طور خودکار، به سیستم اپک ارسال کرد و رکوردهای مرتبط را بازیابی نمود. همچنین، او پیشنهاد کرد رکوردهای فهرست را می‌توان با اضافه کردن فهرست مندرجات کتاب و افزودن کلیدواژه‌های موجود در نمایه‌های آخر کتاب غنی ساخت.

در تحقیقی دیگر که توسط چان^{۱۸} (۱۹۹۵) انجام شد، مشخص شد که مقدار کافی اطلاعات به مقدار قابل توجهی می‌تواند در کاربرد مؤثر فهرست‌های پیوسته دخیل باشد. این مطلب از سوی گروه دیگری از محققان، یعنی الیزابت فولر، استفن پیترز، و آلیسون راسمن نیز مورد تأیید قرار گرفت، که اظهار داشتند که افزودن فیلدهای مربوط به نقش (پدیدآوردگان و نظیر آن) باعث می‌شود کاربران درباره اطلاعات مورد نیاز خود سریع‌تر تصمیم بگیرند.

در تحقیقی که گرگوری وول و همکاران او انجام دادند مشخص شد که در صورتی که به علل گوناگون مانند وجود برچسب‌های غلط یا تکراری و یا حذف داده‌ها، مرز بین داده‌های توصیفی و شناسه‌های بازیابی از بین برود، از کیفیت و کاربرد فهرست‌های پیوسته به‌طرز چشمگیری کاسته خواهد شد (مالین کونیکو^{۱۹}، ۱۹۸۲).

با نگاهی بر تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

- ۱) تمامی تحقیقات فوق به‌نوعی به‌دنبال استانداردسازی برای بهینه کردن فرایند جست‌وجو براساس نیازهای کاربران می‌باشند؛
- ۲) در طراحی فهرست‌های پیوسته باید به جنبه‌های مختلف استفاده از فهرست‌های

16. Jayakanth
17. Bolin
18. Chan
19. Maliniconic

پیوسته عنایت داشت، به عبارت دیگر، نمایش دیداری و گرافیکی اطلاعات از یکسو و نحوه و راهبردهای جست و جو، و میزان اطلاعات کتابشناختی و امکان استفاده از نتایج جست و جو با راه های مختلف (ارسال اطلاعات، مشاهده با فرمت های گوناگون، و مانند آن) همگی می تواند در موفقیت رسالت فهرست های پیوسته، مهم و حیاتی باشند؛ و ۳) تعامل بیشتر طراحان فهرست های پیوسته با کتابداران و واسطه های اطلاعاتی در ارائه فهرست های پیوسته کاربرپسند بسیار مهم می باشد.

جامعه و نمونه آماری

جامعه مورد بررسی در این تحقیق شامل تمامی فهرست های پیوسته دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی در کشور ایران و انگلستان است. انتخاب نمونه آماری باید از بین فهرست های پیوسته دو کشور صورت می پذیرفت. با توجه به تعداد دانشگاه های موجود در کشور انگلستان که قریب به اتفاق دارای فهرست پیوسته قابل دسترسی می باشند، بیست فهرست از طریق نمونه گیری تصادفی ساده برای بررسی انتخاب شدند. در مورد فهرست های داخلی نیز با توجه به تعداد دانشگاه هایی که این سرویس را در اختیار کاربران قرار می دهند، ۱۴ فهرست به صورت نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شد و مورد بررسی قرار گرفت.

روش شناسه تحقیق

برای انجام پژوهش حاضر از روش پژوهش ارزیابی استفاده شده است. ابتدا مطالعه ای مقدماتی بر روی فهرست های دانشگاهی از کشورهای گوناگون صورت گرفت تا میزان کیفیت و امکانات موجود در فهرست های کشورهای مختلف مشخص شود. سپس، با توجه به مجموعه عوامل طراحی اعمال شده بر روی فهرست ها و همچنین قابلیت هایی که شبکه جهانی وب برای فهرست های پیوسته به ارمغان آورده است، سیاهه ای به عنوان شاخص استاندارد تهیه شد، تا فرایند تطبیق و مقایسه به صورت استاندارد انجام گیرد. برای افزایش روایی و پایایی، سیاهه و آرسی با سیاهه ای مشابه در تحقیقات قبلی (تحقیقات انجام شده توسط کوشا و فتاحی) مطابقت داده شد و همچنین برای تعدادی از متخصصان و کسانی که در امر طراحی و پژوهش در مورد فهرست های پیوسته فعالیت داشته اند ارسال شد و نظر اصلاحی آنها بر روی سیاهه اعمال گردید. در پایان، بعد از تمامی تغییرات سیاهه و آرسی از ۱۳ استاندارد و معیار برای انجام تحقیق آماده شد. با توجه به اینکه فهرست های پیوسته موضوع تحقیق توسط این سیاهه بازبینی مورد بررسی قرار خواهند گرفت می توان این سیاهه را به عنوان پرسش های تحقیق تلقی نمود.

سیاههٔ بازبینی

۱. آیا برای برقراری ارتباط میان فیله‌های مختلف کتابشناختی (نظیر عنوان، مؤلف، موضوع، و نظیر آن) با دیگر رکوردهای مرتبط با آنها از پیوندهای فرامتنی استفاده شده است؟
۲. آیا برای برقراری ارتباط میان رکوردهای کتابشناختی با نمونهٔ کامل آثار و یا دیگر اطلاعات تکمیلی و مرتبط (فهرست غنی شده)^{۲۰} با آنها در داخل یا خارج از کتابخانه از پیوندهای فرامتنی استفاده شده است؟
۳. آیا برای جذابیت بیشتر و شناسایی نوع مادهٔ جست‌وجو شده از جلوه‌های گرافیکی و تصویری استفاده شده است؟
۴. آیا امکان دسترسی به اطلاعات منابع غیر چاپی نظیر چندرسانه‌ای‌ها (صوت، تصویر، و ویدئو) از طریق جست‌وجو در فهرست وجود دارد؟
۵. آیا امکان ارسال نتایج جست‌وجو (خلاصه، کامل، و یا با فرمت‌های مختلف) از طریق پست الکترونیکی به نقاط دیگر وجود دارد؟
۶. آیا امکان جست‌وجو به زبان‌های مختلف در فهرست پیش‌بینی شده است؟
۷. آیا امکاناتی برای نمایش و ذخیرهٔ فرمت‌های مختلف فهرست‌نویسی ماشین‌خوان در فهرست در نظر گرفته شده است؟
۸. آیا برای امانت و رزرو منابع جست‌وجو شده به صورت الکترونیکی امکاناتی وجود دارد؟
۹. آیا برای راهنمایی کاربران جهت استفاده از فهرست امکاناتی در نظر گرفته شده است؟
۱۰. آیا امکان امانت بین کتابخانه‌ای در آن وجود دارد؟
۱۱. آیا علاوه بر فهرست‌های داخلی دانشگاه، امکان جست‌وجوی فهرست‌های دیگر از طریق خود فهرست (به صورت فهرستگان و یا فهرست‌های جداگانه) وجود دارد؟
۱۲. آیا نتایج جست‌وجو قابل چاپ و ذخیره می‌باشد؟
۱۳. آیا در صفحهٔ نتایج جست‌وجو امکاناتی برای مشاهدهٔ راهبرد جست‌وجو از سوی کاربر و امکان ترکیب جست‌وجوی جدید با نتایج جست‌وجوهای قبلی وجود دارد؟

نتایج پژوهش و تحلیل داده‌ها

در این بخش به ارائهٔ نتایج و تحلیل داده‌های حاصل از بررسی فهرست‌های پیوستهٔ نمونهٔ پژوهش، براساس ارقام سیاههٔ بازبینی می‌پردازیم:

20. Enriched catalogue

استفاده از پیوندهای فرامتنی میان فیلهای کتابشناختی و پیوندها به خارج از فهرست

همانطور که می‌دانیم پیوندهای فرامتنی به گره‌های^{۲۱} حاوی اطلاعات، که از طریق پیوندهای الکترونیکی به یکدیگر متصل شده‌اند، اطلاق می‌شود (یانی^{۲۲}، ۲۰۰۴). در بررسی حاضر، پیوندهای فرامتنی به دو گروه، یعنی پیوندهای فرامتنی میان فیلهای کتابشناختی با رکوردهای مرتبط در داخل فهرست‌های پیوسته؛ و پیوندهای فرامتنی میان رکوردهای کتابشناختی و نمونه کامل آثار با دیگر اطلاعات مرتبط تقسیم‌بندی شده‌اند. با توجه به اینکه پیوندهای فرامتنی (داخلی و یا خارج از فهرست) ابزاری برای جست‌وجوی رکوردهای مرتبط و متن کامل آنها - بدون انجام فرایندهای جست‌وجوی جدید - می‌باشد، از لحاظ صرفه‌جویی در وقت می‌تواند بسیار حائز اهمیت باشند. در بررسی‌های انجام شده بر روی بیست فهرست پیوسته کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های انگلستان، معلوم شد که ۹۵ درصد فهرست‌های پیوسته مورد بررسی دارای پیوندهای فرامتنی داخلی می‌باشند. از سوی دیگر، نتایج بررسی‌ها بر روی فهرست‌های پیوسته کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های داخلی نیز، نشان داد که تنها ۷۱ درصد از فهرست‌ها پیوندهای فرامتنی داخلی داشته‌اند. این قابلیت، جست‌وجوگر را تا حد زیادی از انجام فرایندهای جست‌وجوی مشابه بی‌نیاز می‌کند. همچنین، نتایج نشان می‌دهند که در مورد وجود پیوندهای فرامتنی خارجی، جهت دسترسی به اطلاعات تمام‌متن و یا دیگر اطلاعات مرتبط (متصل شدن به سایت ناشر جهت اخذ اطلاعات جانبی و چکیده و یا حتی فصل‌هایی از مدارک، نمونه و یا متن کامل) ۴۰ درصد از فهرست‌های کشور انگلستان دارای چنین امکانی هستند. در مقابل، فهرست‌های داخلی هیچ‌کدام، امکان پیوندهای فرامتنی خارج از فهرست را برای کاربران پیش‌بینی نکرده بودند. اگرچه وجود پیوندهای فرامتنی خارجی (در فهرست‌های پیوسته انگلستان)، با توصیف فوق، اغلب برای منابع الکترونیکی و چندرسانه‌ای بود (۹۰ درصد)؛ در تحقیق حاضر این فهرست‌ها جزء فهرست‌های دارای پیوندهای فرامتنی خارجی تلقی شدند. تنها دو مورد از فهرست‌ها دارای پیوندهای فرامتنی به کتاب و مجلات چاپی بودند که اغلب پیوندهای آنها به سایت ناشران آنها جهت ارائه اطلاعات کتابشناختی مکمل بود.

استفاده از جلوه‌های گرافیکی

مورد بعدی استفاده از جلوه‌های گرافیکی جهت جذابیت بیشتر فهرست و سهولت تشخیص نوع قالب مدارک جست‌وجو بود. شایان ذکر است که واسطه‌های گرافیکی کاربر، سازوکاری است که استفاده‌کننده را قادر می‌سازد به جای دستورات نوشتاری، با توجه به جلوه‌های

21. Nodes

22. Yane

گرافیکی، با کامپیوتر ارتباط برقرار کند. در واقع، استفاده از جلوه‌های گرافیکی برای نمایش پنجره‌ها، نمادها^{۲۳}، و فهرست‌های انتخاب^{۲۴} مختلف و ماوس برای انتخاب آنها اساس کار واسطه‌های گرافیکی کاربر را تشکیل می‌دهند (واترز^{۲۵}، ۱۹۹۲). نتایج پژوهش نشان داد که ۸۰ درصد از فهرست‌های کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی کشور انگلستان دارای چنین خصوصیتی هستند. در مقابل، تنها ۵۰ درصد از فهرست‌های پیوسته دانشگاه‌های ایران چنین امکانی را برای کاربران خود پیش‌بینی کرده بودند. لازم به ذکر است که فهرست‌های پیوسته مورد بررسی مربوط به دانشگاه‌های انگلستان، نسبت به هم‌تایان خود در کشور ایران، دارای جلوه‌های گرافیکی متنوع‌تر و بسیار جذاب‌تر (ارائه تصویر جلد کتاب، سی‌دی) و با کیفیت‌تری می‌باشند. نکته قابل توجه دیگر اینکه چون مرورگرهای رایج مورد استفاده در دنیای اینترنت نظیر اینترنت اکسپلورر، نت‌اسکیپ، و فایرفاکس، جلوه‌های گرافیکی با فرمت‌های گوناگون را پشتیبانی می‌کنند، استفاده بسیار اندک از این قابلیت در فهرست‌های داخلی قابل تأمل است.

اطلاعات چندرسانه‌ای‌ها

مورد بررسی شده دیگر، ارائه اطلاعات کتابشناختی مواد چندرسانه‌ای در کنار اطلاعات کتابشناختی مواد چاپی در فهرست‌های پیوسته می‌باشد. با توجه به اینکه امروزه در امر آموزش تخصصی در دانشگاه‌ها، استفاده از ویدئو، انیمیشن، عکس، و دیگر رسانه‌ها امری بدیهی و لازم می‌باشد، گنجاندن اطلاعات اینگونه مدارک می‌تواند در دسترسی استفاده‌کنندگان به اطلاعات در فرمت‌های دلخواه، کمک فراوانی نماید. از سوی دیگر، با توجه به رشد روزافزون چنین مواردی در شبکه جهانی اینترنت و طراحی موتورهای جست‌وجوی تخصصی این رسانه‌ها (مانند آلتاویستا^{۲۶})، وجود فهرست‌هایی که توانایی جست‌وجوی مواد چندرسانه‌ای را داشته باشند، لازم و ضروری به نظر می‌رسد. در هر حال، با بررسی‌های انجام شده بر روی فهرست‌های پیوسته کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های کشور انگلستان، مشخص شد که ۹۵ درصد از این فهرست‌ها دارای چنین امکانی می‌باشند. در مقابل، ۷۸/۵۷ درصد از فهرست‌های پیوسته دانشگاهی ایران نیز اطلاعات کتابشناختی مواد چندرسانه‌ای را در کنار اطلاعات مواد چاپی، عرضه می‌دارند. می‌توان گفت در این مورد تفاوت چشمگیری را نمی‌توان مشاهده کرد.

- 23. Icons
- 24. Menu
- 25. Watters
- 26. Altavista.com

ارسال اطلاعات کتابشناختی با پست الکترونیکی

استفاده از پست الکترونیکی برای ارسال نتایج جست‌وجو در فهرست‌های پیوسته از

ردیف	نام دانشگاه	نشانی در شبکه وب	رابطه زبان جست و جو	کتابخانه های فرامتنی از فیلم های کتابخانه های فرامتنی یا دیگر اطلاعات مکمل	پیوندهای فرامتنی از کوردهای کتابخانه	جلوه های گرافیکی	ارسال نتایج از طریق پست الکترونیک
۱	نورسمتون	www.library.northampton.ac.uk	-	+	+	+	+
۲	ساندرلند	www.library.sunderland.ac.uk	-	+	+	+	+
۳	ناتینگهام	www.nottingham.ac.uk	-	+	+	+	+
۴	میلکس	www.library.mx.ac.uk	-	-	-	+	+
۵	لیدز	http://library.leeds.ac.uk	-	+	-	-	-
۶	لیورپول	http://library.liv.ac.uk	-	+	-	-	-
۷	کیل	http://opac.keele.ac.uk	-	+	+	+	-
۸	تیسلید	http://talisprism.tees.ac.uk	-	+	-	+	+
۹	شفیلد	http://star.shef.ac.uk	-	+	-	+	+
۱۰	سالفورد	http://146.86.255.80/talisprism	-	+	+	+	+
۱۱	یورک	http://libcat0.york.ac.uk	-	+	-	-	-
۱۲	پورتسموس	http://148.197.5.10/talisprism	-	+	-	+	+
۱۳	وینچستر	http://talisprism.winchester.ac.uk	-	+	-	+	+
۱۴	وارویک	http://webcat.warwick.ac.uk	-	+	+	+	-
۱۵	لندن	http://catalogue.ulrls.lon.ac.uk	-	+	-	+	-
۱۶	لیستر	http://library.le.ac.uk	-	+	-	+	+
۱۷	کنت	http://opac.kent.ac.uk	-	+	-	-	+
۱۸	تامس ولی	http://tvulalis.tvu.ac.uk	-	+	+	+	+
۱۹	استافورد	http://staford.ac.uk	-	+	-	+	+
۲۰	وستمنستر	http://ilar.wmin.ac.uk	-	+	+	+	+

جدول ۱

برخی از امکانات فهرست های پیوسته دانشگاه های انگلستان در محیط وب

رتبه	نام دانشگاه	وجود اطلاعات مربوط چندرسانه‌هایها	وجود فرمت‌های ماشینی خوان	سرویس امانت و رزرو	راه‌ها	امانت بین کتابخانه‌ای	چاپ و ذخیره اطلاعات	قابلیت مشاهده نتایج و ترکیب جست‌وجو	جست‌وجوی فهرست‌های دیگر
۱	نورستون	-	+	+	+	-	+	+	-
۲	ساندرلند	+	+	+	+	+	+	+	+
۳	ناتینگهام	+	+	+	+	+	+	+	+
۴	میدلسکس	+	+	+	+	+	-	-	+
۵	لینز	+	+	+	+	-	+	+	-
۶	لیورپول	+	+	+	+	+	+	+	+
۷	کیل	+	+	+	+	-	-	+	-
۸	تیساید	+	-	+	+	-	+	+	-
۹	شفیلد	+	-	+	+	-	+	+	-
۱۰	سالفورد	+	+	+	+	+	+	+	+
۱۱	یورک	+	+	+	+	+	+	+	+
۱۲	پورتسموس	+	-	+	+	-	+	+	-
۱۳	وینچستر	+	-	+	+	-	+	+	+
۱۴	وارویک	+	+	+	+	+	+	+	+
۱۵	لندن	+	+	+	+	+	+	-	+
۱۶	لیستر	+	+	+	+	+	+	-	+
۱۷	کنت	+	+	+	+	+	+	+	+
۱۸	تامس ولی	+	-	+	+	+	+	+	+
۱۹	استافورد	+	+	+	+	+	+	+	+
۲۰	وستمینستر	+	-	+	+	+	+	-	+

ادامه جدول ۱

برخی از امکانات فهرست‌های پیوسته دانشگاه‌های انگلستان در محیط وب

دیگر امکاناتی است که امروزه بیش از پیش در فهرست‌های رایانه‌ای پیش‌بینی می‌شود. گنجاندن این امکان هم از نظر کاربران و از نظر هم واسط‌های اطلاعاتی (کتابداران و اطلاع‌رسانان) می‌تواند حائز اهمیت باشد، چراکه کاربران با این امکان نه تنها قادر به ارسال نتایج جست‌وجوی خود به دیگران خواهند شد، بلکه قادر به ذخیره‌سازی آنها در محیط وب برای استفاده‌های آتی خواهند بود؛ به خصوص هنگامی که خود فهرست قابلیت ذخیره نتایج جست‌وجوی کاربران بر روی سرور مرکزی نباشد. از سوی دیگر، واسط‌های اطلاعاتی نیز می‌توانند عمل جست‌وجو را بر اساس نیازهای کاربران و متقاضیان انجام داده و بدون نیاز به حضور فیزیکی، نتایج دلخواه را برای آنان ارسال نمایند. البته این قابلیت هنگامی ارزش واقعی خود را نشان می‌دهد که حجم زیادی از اطلاعات کتابشناختی با دیگر رسانه‌ها بازیابی شده باشد و امکان چاپ و یا ذخیره آنها برای استفاده‌کنندگان وجود نداشته باشد.

همچنین، نتیجه قابل تأمل دیگر آن ارتقا و افزایش میزان خدمات مرجع الکترونیکی از سوی کتابداران و اطلاع‌رسانان خواهد بود. در بررسی‌های انجام شده بر روی فهرست‌های پیوسته کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های انگلستان مشخص شد که ۷۰ درصد فهرست‌ها دارای چنین امکانی می‌باشند. در مقابل، هیچ‌کدام از فهرست‌های مورد بررسی در داخل کشور وجود چنین امکانی را نشان ندادند. این آمار و ارقام نیز به نوبه خود ضعف بیش از حد فهرست‌های داخلی را از برخی جهات، در مقایسه با هم‌تایان خارجی خود، نشان می‌دهد.

وجود واسطه زبان جست‌وجو

امکان جست‌وجوی اطلاعات به زبان‌های مختلف، استقبال کاربران با ملیت‌های مختلف را برای استفاده از فهرست را به طرز چشمگیری افزایش خواهد داد. با توجه به اینکه کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها را می‌توان جزء بزرگ‌ترین کتابخانه‌های تخصصی (در چندین زمینه) در هر کشور محسوب کرد، ایجاد چنین امکانی می‌تواند نه تنها برای کاربران خارج از کشور، بلکه برای کاربران داخلی نیز حائز اهمیت باشد. از سوی دیگر، شاید بهتر باشد جست‌وجوی منابع خارجی به زبان‌های اصلی آنها صورت پذیرد. این امر، با توجه به آشنایی نسبی کاربران (دانشجویان، استادان) هر دانشگاه با زبان‌های مختلف، می‌تواند بسیار مفید باشد. در بررسی‌های به عمل آمده مشخص شد که در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های کشور انگلستان قریب به اتفاق رابطی برای جست‌وجوی منابع به زبان‌های دیگر وجود ندارد و چنین امکانی پیش‌بینی نشده است، که علت این امر را می‌توان به این نکته نسبت داد که با توجه به اینکه زبان انگلیسی زبان غالب در نوشتار متون علمی می‌باشد، شاید طراحان این فهرست‌ها گنجاندن چنین امکانی را ضروری تشخیص نداده‌اند. البته توجه به سایر عوامل مداخله‌گر از قبیل تعصبات زبانی و عوامل سیاسی نیز می‌تواند مزید بر علت باشد، که پرداختن به این مسائل از حوصله این مقاله خارج است. در مقابل، ۹۲/۸۵ درصد از فهرست‌های پیوسته دانشگاهی داخلی دارای امکان جست‌وجو به زبان‌های دیگر بودند. این امر، به نوبه خود، می‌تواند از دو منظر مورد توجه قرار گیرد: نخست اینکه نشان‌دهنده کثرت و اهمیت منابع لاتین در داخل کشور می‌باشد، و با توجه به اینکه ایران کشوری در حال توسعه می‌باشد و ورود اطلاعات جدید از میزان تولید و صدور اطلاعات به مراتب بیشتر می‌باشد، گنجاندن چنین امکانی در فهرست‌ها اجتناب‌ناپذیر است. چه بسا بدون این سرویس کارایی فهرست‌های پیوسته، به خصوص در محیط‌های دانشگاهی به شدت کاهش می‌یابد. دوم اینکه، می‌توان به‌طور کلی این امر را یکی از مزیت‌ها و برتری‌های این فهرست‌ها نسبت به فهرست‌های مشابه (ولی بدون این سرویس) قلمداد کرد.

نمایش و ذخیره فرمت‌های مختلف ماشین خوان

امروزه، از دیگر امکاناتی که طراحان فهرست‌های پیوسته بدان پرداخته‌اند، امکان نمایش، ذخیره، و ارسال الکترونیکی فرمت‌های فهرست‌نویسی ماشین خوان می‌باشد. گنجاندن این امکان همکاری مراکز فهرست‌نویسی بین دانشگاهی را افزایش داده و فهرست‌نویسان چنین مراکزی را قادر به استفاده از فهرست‌های مراکز دیگر می‌کند. این امر، به نوبه خود، صرفه‌جویی در هزینه‌ها و وقت را در پی خواهد داشت. همچنان که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، ۷۰ درصد فهرست‌های کتابخانه‌های مرکزی کشور انگلستان چنین امکانی را در فهرست‌های خود گنجانده‌اند. درحالی که هیچ‌کدام از فهرست‌های پیوسته داخلی مورد بررسی دارای چنین امکانی نمی‌باشند. بی‌شک، فقدان چنین خدماتی، همانطور که در سطور بالا ذکر شد، باعث افزایش هزینه‌ها و صرف وقت زیاد در فهرست‌نویسی منابع خواهد شد. همچنین، کاهش ارتباط بین مراکز فهرست‌نویسی و خدمات فنی دانشگاه‌های مختلف و انجام کارهای تکراری از دیگر تبعات چنین نقص‌هایی خواهد بود.

ردیف	نام دانشگاه	نشانی در شبکه وب	رابطه زبان جست و جو	کتابشناختی به دیگر مراکزها	پیوندهای فرمتی از فرمت‌های کتابشناختی به متن کامل و دیگر اطلاعات مکمل	کتابشناختی به متن کامل و دیگر اطلاعات مکمل	پیوندهای فرمتی از فرمت‌های کتابشناختی به متن کامل و دیگر اطلاعات مکمل	جدولهای فارسی از کوردهای کتابشناختی به متن کامل و دیگر اطلاعات مکمل	جولهای گرافیکی	الکترونیک	ارسال نتایج از طریق پست
۱	محقق اردبیلی	http://uma.ac.ir/	-	+	-	-	-	-	-	-	-
۲	علوم پزشکی اردبیل	http://lib.arums.ac.ir	+	+	-	-	-	-	+	-	-
۳	علوم پزشکی شیراز	http://medlib.sums.ac.ir	+	+	-	-	-	-	+	-	-
۴	علوم پزشکی مشهد	http://lib.mums.ac.ir	+	+	-	-	-	-	-	-	-
۵	فردوسی مشهد	http://clibrary.um.ac.ir	+	-	-	-	-	-	-	-	-
۶	شیراز	http://mizalib.shirazu.ac.ir/	+	+	-	-	-	-	-	-	-
۷	علوم پزشکی شهید بهشتی	http://simweb.sbu.ac.ir	+	-	-	-	-	-	-	-	-
۸	علوم پزشکی زنجان	http://lib.zums.ac.ir	+	+	-	-	-	-	+	-	-
۹	تهران	http://library.ut.ac.ir	+	+	-	-	-	-	+	-	-
۱۰	تربیت مدرس	http://194.255.166.40/simwebdt	+	-	-	-	-	-	+	-	-
۱۱	صنعتی شریف	http://lib.sharif.edu/	+	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۲	اراک	http://library.arak.ac.ir	+	+	-	-	-	-	+	-	-
۱۳	صنعتی مالک اشتر	http://dliust.ac.ir	+	+	-	-	-	-	+	-	-
۱۴	علم و صنعت	http://dliust.ac.ir	+	+	-	-	-	-	-	-	-

جدول ۲

برخی از امکانات فهرست‌های پیوسته دانشگاه‌های ایران در محیط وب

ردیف	نام دانشگاه	وجود اطلاعات مربوط چندرسانه ها	وجود فوت های ماشین خوان	سرویس امانت و رزرو	راهنما	امانت بین کتابخانه های	چاپ و ذخیره اطلاعات	قابلیت مشاهده نتایج ترکیب جست و جو	جست وجوی فهرست های دیگر
۱	محقق اردبیلی	-	-	-	-	-	-	-	-
۲	علوم پزشکی اردبیل	+	-	+	-	-	+	+	+
۳	علوم پزشکی شیراز	+	-	+	-	+	+	-	+
۴	علوم پزشکی مشهد	+	-	-	+	+	+	-	+
۵	فردوسی مشهد	+	-	+	+	+	+	+	+
۶	شیراز	+	-	+	+	+	+	+	+
۷	علوم پزشکی شهید بهشتی	-	-	+	+	+	+	+	+
۸	علوم پزشکی زنجان	+	-	+	-	-	+	+	-
۹	تهران	-	-	+	+	-	-	+	-
۱۰	تربیت مدرس	+	-	+	+	+	+	+	+
۱۱	صنعتی شریف	+	-	+	+	+	-	+	+
۱۲	اراک	+	-	+	+	+	+	-	+
۱۳	صنعتی مالک اشتر	+	-	+	+	+	+	+	+
۱۴	علم و صنعت	+	-	+	+	-	-	-	-

ادامه جدول ۲

برخی از امکانات فهرست های
پیوسته دانشگاه های ایران
در محیط وب

سرویس امانت و رزرو، و ارائه راهنمای جست و جو

ایجاد امکانات امانت رزرو و ارائه راهنمایی های لازم برای استفاده بهینه از فهرست نیز، با توجه به رسالت وجودی فهرست های پیوسته، امری ضروری است. در این میان، ارائه راهنمایی برای کاربران در نحوه استفاده از فهرست، با توجه به اینکه حضور فیزیکی کاربر برای اخذ راهنمایی از سوی کتابدار در اغلب موارد متوقف می باشد، می تواند برای کاربران امری با اهمیت تلقی شود. براین اساس، با بررسی های انجام شده بر روی فهرست های پیوسته کتابخانه های مرکزی دانشگاه های کشور انگلستان، ۱۰۰ درصد آنها دارای خدمات امانت و رزرو مواد بودند و ۱۰۰ درصد آنها اقدام به ارائه راهنمایی های لازم (در قالب منوهای help و Guide) نموده اند. در مقابل، ۸۵/۷۱ درصد فهرست های پیوسته دارای خدمات امانت و رزرو مواد بودند، ولی در مورد راهنمای جست و جو تنها برای ۷۱/۴۲ درصد این امکان گنجانده شده بود. باین حال، نکته قابل توجه فعال نبودن این خدمات

(جدای از وجود آنها) در فهرست‌های مورد بررسی داخل کشور می‌باشد. در اغلب موارد، در تحقیق حاضر، دیده شد که گزینه‌های امانت و رزرو غیرفعال هستند و عملاً امکان استفاده از آنها وجود ندارد. البته، عوامل مداخله‌ای دیگری نیز در این امر تأثیر می‌گذارند، برای مثال می‌توان دلیل این امر را علاوه بر طراحی ضعیف فهرست‌ها، به ضعف در کل شبکه اینترنت دانشگاه مورد نظر و حتی در سطح کشور نسبت داد.

جست‌وجوی فهرست‌های دیگر و امانت بین‌کتابخانه‌ای

مورد بعدی، وجود خدمات دسترسی به فهرست‌های دیگر و متعاقب آن سیستم امانت بین‌کتابخانه‌ای بود. وجود چنین خدماتی در مقیاس ملی و یا حداقل در مقیاس‌های کوچک‌تر، می‌تواند تأثیر قابل توجهی در فرایند جست‌وجوی کاربران داشته باشد، چراکه کاربران هر دانشگاه و یا مؤسسه می‌توانند بدون خروج از فهرست و وبسایت دانشگاه، فهرست دانشگاه‌ها و مراکز دیگر را مورد جست‌وجو قرار دهند و از طریق خدمات امانت بین‌کتابخانه‌ای اقدام به امانت و رزرو مدارک مربوط کنند. از طرفی، با این خدمت، مشکل آموزش کاربران در نحوه جست‌وجو در سایر فهرست‌های پیوسته مرتفع خواهد شد. طی بررسی‌های به‌عمل آمده درباره فهرست‌های پیوسته کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های انگلستان، مشخص شد ۷۰ درصد از فهرست‌ها دارای خدمات جست‌وجوی فهرست‌های دیگر می‌باشند، و ۶۵ درصد از فهرست‌های مذکور نیز قابلیت امانت بین‌کتابخانه‌ای را ایجاد کرده‌اند (برخی از موارد تنها امکان جست‌وجو را ایجاد نموده‌اند). در مقابل، ۷۱ درصد فهرست‌های داخلی قابلیت جست‌وجوی فهرست‌های دیگر و ۶۴ درصد امکان امانت بین‌کتابخانه‌ای را پشتیبانی می‌کردند. تنها مشکل اساسی در این مورد همان مشکل ذکر شده در مورد قبلی یعنی عدم کارایی و غیرفعال بودن چنین خدماتی در برخی فهرست‌های داخلی می‌باشد.

چاپ و ذخیره اطلاعات کتابشناختی

چاپ اطلاعات کتابشناختی و ذخیره آن در حافظه کامپیوتر و همچنین در حساب شخصی کاربران^{۲۷} در وبسایت دانشگاه مورد دیگری می‌باشد که در امر کاربرپسندی فهرست‌های پیوسته می‌تواند نقش مهمی ایفا نماید. در بررسی‌های به‌عمل آمده بر روی فهرست‌های دانشگاه‌های کشور انگلستان مشخص شد که ۹۰ درصد فهرست‌ها این امکان را برای کاربران خود مهیا کرده‌اند. در مقابل، ۸۵/۷۱ درصد فهرست‌های پیوسته دانشگاهی ایران خدمت مذکور را در وبسایت‌های خود پیش‌بینی کرده‌اند. در این مورد مشاهده می‌شود که تفاوت‌های چشمگیری بین فهرست‌های داخلی و هم‌تایان خارجی وجود دارد.

27. Account

مشاهده کلیدواژه (ها) و ترکیب جست و جو

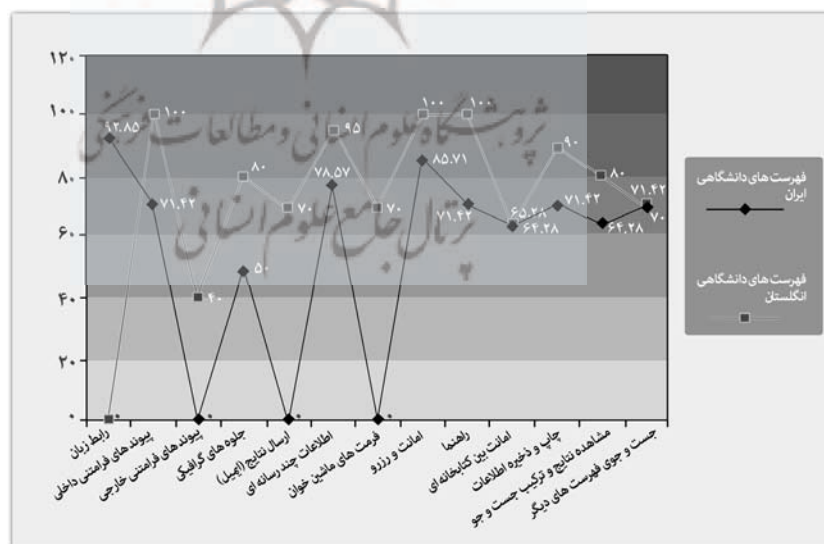
مشاهده کلیدواژه و یا کلیدواژه ها و محدودیت های اعمال شده و یا به عبارت دیگر، نمایش راهبرد جست و جو از سوی جست و جوگر در صفحه نتایج جست و جو، امکان کنترل و یادآوری نحوه جست و جو و پالایش مجدد آن را برای کاربر هموار خواهد ساخت. همچنین، جست و جوگر را در ردیابی مرحله به مرحله (در اخص کردن و یا عام کردن جست و جو) مدارک، با توجه به نتایج جست و جو، یاری خواهد کرد. در بررسی های انجام شده بر روی فهرست های پیوسته دانشگاهی انگلستان مشخص شد که ۸۰ درصد فهرست ها این قابلیت را برای انجام جست و جوهای مضاعف و به عبارتی تودرتو، قائل شده اند. در مقابل، فهرست های داخلی نیز این قابلیت را تا ۶۴/۲۸ درصد رعایت کرده اند، که با کمی تسامح می توان آنها را قابل مقایسه با هم تایان خارجی خود تلقی نمود.

ردیف	فهرست های پیوسته مورد بررسی	میزان مطابقت با سیاهه بازبینی
۱	فهرست های پیوسته دانشگاهی داخل کشور	۵۶/۵ درصد
۲	فهرست های پیوسته دانشگاهی انگلستان	۷۳/۴۶ درصد

جدول ۳

میزان مطابقت فهرست های پیوسته
مورد بررسی با سیاهه بازبینی

به طور کلی، نتایج فوق نشان می دهند که فهرست های پیوسته دانشگاهی داخل کشور، با توجه به آمار کمی ارائه شده در جداول مربوط، ۵۶/۵ درصد با سیاهه بازبینی پژوهش همخوانی دارند. از سوی دیگر، فهرست های پیوسته دانشگاهی کشور انگلستان ۷۳/۴۶ درصد با سیاهه بازبینی پژوهش همخوانی دارند.

نمودار ۱

مقایسه وضعیت فهرست های
پیوسته دانشگاه های ایران و انگلستان

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

امروزه، وجود فهرست‌های پیوسته با قابلیت‌های بالا و کاربرپسند، یکی از معیارهای ارزشیابی عملکردهای اطلاع‌رسانی وبسایت‌های کتابخانه‌ای و دانشگاهی محسوب می‌شود. رشد روزافزون منابع اطلاعات علمی و پژوهشی، کمبود نیروی انسانی متخصص (کتابداران و اطلاع‌رسانان)، کمبود فضا برای پاسخگویی به تمامی مراجعان و به‌تبع این عوامل کمبود وقت باعث شده است که ابزارهایی برای رهایی از قید و بندهای حضور فیزیکی و در عین حال پاسخگویی به مراجعان، طراحی و راه‌اندازی گردد. فهرست‌های پیوسته را می‌توان در صدر چنین ابزارهایی قرار داد. با مطالعه‌ای که بر روی فهرست‌های پیوسته کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های کشور انگلستان و ایران، براساس سیاهه‌ی بازبینی انجام شد، به‌طور ضمنی و توصیفی میزان رعایت این استانداردها در هریک از فهرست‌ها اندازه‌گیری شد. نتایج پژوهش نشان داد که به‌طور کلی فهرست‌های کشور انگلستان، در مقایسه با فهرست‌های داخلی، غنی‌تر و منسجم‌تر طراحی شده‌اند. اگر بار دیگر به‌طور اجمال سیاهه‌ی بازبینی را از نظر بگذرانیم و مقایسه‌ای گذرا - همانگونه که در نمودار (۱) آمده است - در نتایج آن داشته باشیم، خواهیم دید که در برخی موارد فاصله‌ها در کیفیت ارائه اطلاعات کتابشناختی بسیار زیاد است. برای مثال، در بحث وجود پیوندهای فرامتنی داخلی و خارجی، فهرست‌های دانشگاهی کشور انگلستان به‌مراتب بسیار بهتر عمل کرده‌اند و این شکاف در مورد پیوندهای فرامتنی خارجی بسیار فاحش می‌باشد. مورد دیگر، ارائه فرمت‌های مختلف ماشین‌خوان، به‌خصوص مارک می‌باشد؛ در این زمینه نیز تفاوت‌های چشمگیری بین فهرست‌های مورد بررسی ملاحظه می‌شود. ارسال نتایج از طریق پست الکترونیکی (به‌وسیله خود فهرست) از دیگر کاستی‌های جدی در فهرست‌های داخلی محسوب می‌شود. در سایر موارد نیز آمار توصیفی و کمی پژوهش اختلاف قابل توجهی را نشان نمی‌دهد، ولی عدم پرداختن به عامل کیفیت، به‌وضوح در مورد فهرست‌های داخلی مشهود است. به‌کارگیری بسیار ضعیف جلوه‌های گرافیکی که نقش مؤثری در جذابیت فهرست و تشخیص سریع نوع مدرک بازیابی شده دارد، و یا عمل نکردن بسیاری از گزینه‌های موجود مانند امانت و رزرو مواد، امانت بین کتابخانه‌ای و حتی غیرفعال بودن گزینه راهنما در اغلب موارد را می‌توان از دیگر کاستی‌های فهرست‌های داخلی و دلیلی بر این مدعا قلمداد کرد.

البته اگر به پیشینه فهرست‌های پیوسته داخلی، از زمان تولد آنها و پژوهش‌هایی که بر روی آنها انجام شده توجه نماییم جهش قابل توجهی را هم در مورد تعداد فهرست‌ها و هم کیفیت آنها خواهیم دید. برای مثال، در تحقیقی که کوشا در سال ۱۳۷۹ بر روی سه فهرست پیوسته داخلی انجام داد (به همراه فهرست‌های خارجی دیگر)، مواردی چون استفاده از جلوه‌های گرافیکی، امکان دسترسی به اطلاعات چندرسانه‌ای، نمایش فرمت‌های

ماشین‌خوان، و پیوندهای فرامتنی داخلی، از مواردی بودند که هیچ‌کدام به هیچ‌نسبتی در طراحی فهرست‌ها رعایت نشده بود؛ ولی در تحقیق حاضر مشاهده می‌شود این آمار و ارقام تا حد قابل توجهی افزایش یافته است (کوشا، ۱۳۷۹). کوتاه‌سخن اینکه بحث فهرست‌های پیوسته و توسعه کمی و کیفی آنها، با توجه به عواملی که در ابتدای بحث اخیر ذکر شد، غیرقابل اجتناب می‌باشد و باید در سرلوحه کار متولیان امر طراحی فهرست‌ها قرار گیرد. در پایان، با توجه به نتایج حاصل برای بهبود وضعیت فهرست‌های داخلی می‌توان پیشنهادات زیر را جهت ارتقای کیفی آنها ارائه کرد.

۱. با توجه به اینکه اغلب ناشران معتبر داخلی و خارجی دارای وب‌سایت می‌باشند، می‌توان برای افزایش کیفیت و کمیت ارائه اطلاعات کتابشناختی و به عبارتی ارائه فهرست‌های غنی شده به کاربران، منابع موجود در فهرست‌ها را به سایت ناشران آنها پیوند داد. این پیوندها، در صورتی که به متن کامل مدارک ارجاع داده شود، حالت آرمانی خواهد بود.

۲. با توجه به افزایش تعداد دانشجویان و به تبع آن افزایش تعداد استادان و در کل کاربران فهرست‌های پیوسته دانشگاهی و برای جلوگیری از بروز مشکلات عدم توانایی در پاسخگویی حضوری کاربران، می‌توان با طراحی‌های مناسب‌تر، گزینه‌هایی مانند امانت و رزرو مواد، امانت بین کتابخانه‌ای و جست‌وجوی فهرست‌های دیگر (نه فقط صرف وجود چنین گزینه‌هایی) را بیش از پیش فعال نمود.

۳. با گنجاندن فرمت‌های ماشین‌خوان مورد توافق بین دانشگاه‌ها می‌توان ارتباط بین بخش‌های خدمات فنی و فهرستنویسی این مراکز را افزایش داد و باعث صرفه‌جویی در وقت، هزینه‌ها، و عدم انجام فرایندهای تکراری شد.

۴. با توجه به اینکه گزینه ارسال نتایج از طریق پست الکترونیکی در بین فهرست‌های داخلی بسیار ضعیف می‌باشد، پیشنهاد می‌شود با طراحی و فعال نمودن چنین گزینه‌هایی کاربرپسندی فهرست و ارتقای فرایند خدمات مرجع الکترونیکی از سوی واسط‌های اطلاعاتی را بهبود بخشید.

۵. به‌عنوان پیشنهاد عملیاتی توصیه می‌شود، در پژوهش‌های جامع‌تری به بررسی تمامی فهرست‌های موجود در تمامی مراکز داخلی کشور و مقایسه و تطبیق آنها با استانداردهای طراحی اینگونه فهرست‌ها مبادرت نموده و راهکارهایی مناسب را برای طراحان ارائه داد.

منابع

- ارسطوپور، شعله (۱۳۸۶). «نرم‌افزار نظامی با کد منبع باز: نگاهی کوتاه به قابلیت‌ها و مازولهای نظام یکپارچه کتابخانه‌ای کوها (KOHA)». نما، ۷ (۲).
- پرینسن، یولا (۱۳۸۳). «ارتباط حرفه‌ای از طریق کتابخانه». ترجمه ایرج رداد. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۷ (۱).

زوارقی، رسول (۱۳۸۶). «فهرستهای رایانه‌ای در ایران و جهان: مروری بر متون». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲ (۲): ۱۵۴-۱۹۶.

عباسی، زهره (۱۳۸۵). «ملاحظات پیرامون جست‌وجو در فهرستهای پیوسته». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۸ (۴).
فتاحی، رحمت‌الله؛ پریرخ، مهری (۱۳۷۹). «بررسی و ارزیابی کیفیت نمایش اطلاعات در فهرست‌های رایانه‌ای داخلی و ارائه رهنمودهایی برای بهبود آن». در: *فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه (مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران)*. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، ص ۳۲۳-۳۵۲.

کوشا، کیوان (۱۳۷۹). «فهرست‌های همگانی و شبکه جهانی وب: بررسی امکانات فهرست پیوسته کتابخانه‌های ملی در محیط وب». در: *فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه (مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران)*. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد؛ تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی وزارت جهاد سازندگی، ص ۱۶۱-۱۸۸.
نعیم‌آبادی، محمد (۱۳۸۱). «طرح پیشنهادی ایجاد پایگاه وب کتابداران ایران بر اساس نیازهای آنها». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

Bolin, Mary K. (2000). "Catalog design, catalog maintenance, catalog governance". *Library Collection, Acquisition & Technical Services*, 24: 53 - 63.

Chan, Juliana (1995). "An evaluation of displays of bibliographic records on OPACs in Canadian academic and public libraries". Master of Information Science dissertation. Toronto: University of Toronto, Faculty of Information Studies, from: <http://www.fis.utoronto.ca/research/displays/Juliana.htm>

Cherry, Joan (1998). "Bibliographic displays in OPACs and Web catalogues: How well do they comply with display guidelines". *Information Technology and Libraries*, 1998.

Jayakanth, E ... [et al] (2007). "An OAL- based approach and maintain union catalogue of OPACs". National center for science information Indian institute of science.

Malinconico, Michael (1982). "Bibliographic database organization and authority file control". In: Authority control: The to the catalog. Proceedings of the 1979 Library and information technology Association Institutes. ED, by Mary W. Ghikas. Phonix(AZ): Oryx press.

Tylor, Arlene G. (2002). "Authority files in online catalogs: In investigation of their values". *Cataloguing & Classification Quarterly*, 4.

Watters, Carolyn (1992). *Dictionary of information science and technology*. San Diego: Academic Press.

Yanee, Martin; Liliyan, Sara. *Online Catalogue in Public Access: Introduction for planning hyperlinked catalogues*. New York: Academic Press.